

ԲԱՐԲԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔԸ

Հայերենագիտության կարևորագույն ճյուղերից մեկը՝ բարբառագիտությունը, մշտապես եղել է ինչպես հայ և օտարազգի բազմաթիվ ուսումնասիրողների, այնպես էլ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի ուշադրության կենտրոնում: Հայ լեզվաբանության երախտավորներ Հ. Աճառյանի, Ա. Ղարիբյանի, Է. Աղայանի, Գ. Ջահուկյանի և այլոց գիտական մեծ վաստակի զգալի մասն են կազմում բարբառագիտական աշխատանքները:

Այսօր էլ շարունակում են արդիական մնալ հայերենի առանձին բարբառների համաժամանակյա և տարաժամանակյա քննության, նրանց մերձավոր խոսվածքների, բարբառների և բարբառային խմբերի համեմատական և պատմական ուսումնասիրության, բառապաշարի շերտերի, իմաստային խմբերի տարածագործառական բնութագրման, բարբառային հատկանիշների և զուգաբանությունների տարածման, ինչպես նաև հարակից մյուս հարցերը:

Լեզվի ինստիտուտն իր գոյության յոթուկես տասնամյակներում հսկայածավալ աշխատանք է կատարել հայերենի բարբառների ուսումնասիրության բնագավառում, սակայն դեռևս չկա այն համապարփակ աշխատանքը, որն ընդգրկուն ձևով ներկայացնի մեր երկրի տարածքի արդի ողջ բարբառային համապատկերը: Հենց այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ ինստիտուտի բարբառագիտության բաժինը Հայաստանի բարբառային միավորների և հատկանիշների տարածման արդի պատկերի ձևավորման, բարբառային քարտեզների կազմման նպատակով իրականացնում է «Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր» համալիր ծրագիրը:

Հետազոտությունը, որի առաջին փուլը կատարվել է 2013-2015 թթ. ինստիտուտի տնօրեն Վ. Կատվալյանի և բարբառագիտության բաժնի աշխատակիցներ Հ. Խաչատրյանի, Ժ. Միքայելյանի, Գ. Մկրտչ-

յանի կողմից, իրականացվել է Գեղարքունիքի մարզում՝ ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ:

Կատարված հավաքչական մանրակրկիտ աշխատանքների, համապատասխան գիտական գրականության և ինստիտուտում առկա՝ «Հայերենի բարբառագիտական աստլասի նյութերի հավաքման ծրագրով» գրանցված նյութերի հիման վրա ձևավորվել են Գեղարքունիքի մարզի բնակավայրերի բարբառային բնութագրերը, դրանք համալրվել բարբառային և բանահյուսական հարուստ նյութով, ժողովրդագրական տեղեկություններով ու փաստական տվյալներով, որոնք էլ ձևավորել են տարածքի բարբառային միավորների և դրանց հատկանիշների տարածման համընդգրկուն պատկերը:

Վ. Կատվալյանի հեղինակությամբ է ամբողջացել «Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր» խորագրով ուսումնասիրությունների շարքի առաջին՝ «Գեղարքունիքի մարզ» հատորը («Ասողիկ» հրատ., 2018, էջ):

Աշխատությունը ներառում է բարբառային հայերենի արդի վիճակը հիշյալ մարզի շուրջ վեց տասնյակ բնակավայրերում, բաղկացած է երեք մասերից և յոթ գլուխներից:

Առաջին մասում ընդհանուր տեղեկություններով ներկայացվում են տարածքի բնակավայրերում այսօր գործառող Մշո, Բայազետի և Դիադինի բարբառները, Գանձակի միջբարբառը, Մակուի և Արծափի խոսվածքները: Երկրորդ մասում ներկայացվում են մարզի բնակավայրերը՝ իրենց բարբառային խոսքի գործառական հատկանիշներով և զարգացման միտումներով, բարբառային բնութագրերով, ինչպես նաև խոսվածքային առանձնահատկություններով: Բարբառային հատկանիշները համեմատական կարգով ներկայացվում են նաև Գ Ջահուկյանի մշակած բազմահատկանիշ վիճակագրական դասակարգման աղյուսակներով: Երրորդ մասը ընդգրկում է գիտական տառադարձությամբ գրանցված բարբառային կենդանի խոսքի բազմաթիվ տարաբնույթ նմուշներ:

Աշխատության վերջում գետեղված է նաև մարզի տարածքի խոսվածքների բարբառային բառերի ցանկը, որտեղ յուրաքանչյուր բառային միավոր նշանակված է ըստ բնակավայրերի:

Բարբառագիտական աշխատանքները լույս են սփռում ոչ միայն հայերենագիտության, այլև հայոց պատմության, ազգագրության, բանահյուսության, ձեռագրագիտության և հարակից այլ բնագավառների խնդիրներին: Նման նպատակ ունի նաև հայ բարբառագիտական առկա գրականությունը ևս մեկ ուշագրավ միավորով համալրող արժեքավոր այս գիրքը, որ ծնվել է տարիների աշխատանքով:

Սույն գիրքը նախատեսված է բարբառագետների, ազգագրագետների և ուսանողների, առհասարակ հայագիտությամբ հետաքրքրվողների համար: Այն կարևոր նյութ է մատուցում հայագիտական հետազա ուսումնասիրություններին, կարող է օգնել բարբառագիտության , հայոց լեզվի պատմության հարցերի պարզաբանմանը, օգտակար լինել նաև ժողովրդագրական, հանրագիտաբանային տեղեկատու աշխատանքների մասնագետներին:

Հուսանք, որ այն նախօրինակ կլինի ՀՀ մարզերի, Արցախի Հանրապետության և Ջավախքի բարբառային համապատկերի ուսումնասիրության և հրատարակման գործում:

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Ա. Վարդանյան